

Abu Ali Ibn Sina ýa-da Awisenna Buharada dünýä indi. Abu Ali Ibn Sina “Lukmançylyk ylymlarynyň kanony”, köp tomly ensiklopedik eser “Şypa kitaby” we başga-da köp filosofiki ylmy traktatlaryň awtorydyr. Ibn Sinanyň filosofiki we lukmançylyk pikirleri Gündogar we Günbatar ýurtlarynda ylmyň ösmegine uly täsir edipdir. Ylymlaryň klassifikasiýasynda Ibn Sina teoretiki ylymlary bir tarapdan amaly (etika, öý ykdysadyýeti, syýasat), beýleki tarapdan senetçilik, önümçilik, söwda, lukmançylyk bilen birleşdirdi. Bu baglanyşyk, teoretiki ylymlarda başlangyç, “arassa” we ikinji derejeli, ulanylýan dersleri kesgitlemek, iň ýokary ylma - metafizika tabyn bolmak ýada boýun egmek arkaly amala aşyryldy.

Metafizikany Ibn Sina “ähliumumy” we “ylahy” bölýär. Birinjisi tebigy ylymlaryň ýörelgelerini öwrendi, ikinjisinde ahlak we beýleki amaly ylymlara geçiş bolup hyzmat eden başlangyç ýörelgeleri bar. Amaly metafizikanyň bir görnüşi, ylamlar we ahyret hakda bilimleri öz içine alýardy. Ibn Sinadaky nazaryýet ylymlary logika bilen öňde durýar. Ibn Sinanyň logiki taglymatlarynyň çeşmeleri barada aýdanymyzda, Aristoteliň Organonyndan başga-da stoikleriň logiki taglymatlaryny giňden ulanandygyny bellemelidir. Iň soňkusynyň täsiri, Aristoteliň logikasyna möhüm düzedişler girizen ýerinde, Organonyň aşa köp pikirlenmesini ýeňip geçmäge we ýörelgelerini tejribe we synlamalara esaslanyp tebigy ylymlaryň meselelerine laýyklaşdyrmaga synanyşan ýerinde duýulýar. Bu taglymat, esasan, Ibn Sinanyň pelsepe, ylahyýet we diniň arasyndaky baglanyşyk meselesini çözüär. Ol pelsepe ýeke-täk ygtybarly, apodiktiki hökümlere esaslanýar.

Metafizikanyň esasy wezipesi, ýeke-täk ýörelgäniň bardygyny ýa-da gadymy filosoflaryň “arça” diýip atlandyrmakdyr. Barlygyny kesgitlemezden, barlyk anarhiýa bilen baglanyşyklydyr, onda syn edilýän hadysalaryň zygiderliligi we laýyklygy arassa görnüşdir. Dünýäni ylmy bilimleriň ornuna gatşmak adata öwrüldi. Ibn Sinanyň “ähliumumy ylym” mazmuny dünýäde bolup geçýän wakalary mümkin boldugyça düşündirmäge gönükdirilendir. Barlygy ýa-da ýoklugy transsendental we diňe barlygynda zerur ylahy ýörelge bilen kesgitlenýändir.

Töräýew Soltan
Türkmen döwlet
maliýe institutynyň talyby